

דגול להנזיר שבעה - שושנה,

גזר לחוגגה שבעה בשנה

(פיוט ר"א הקליר

ליו"ט ב' דסוכות)

נזר שושנה

ב

על קצת מענייני ההדס

מאת

אברהם משה בהגאון רבי אהרן יהודה הלוי שליט"א רוט

א

הרבה מהעניינים התלבנו בהציעי הדברים לפני אדוני אבי הגאון שליט"א,
ואורו זורח על פני עלי הקונטרס.
בברכתי אנענע ראשי קמיה,
יזכהו השי"ת עם אמי מורתי תחי' לרוות נחת ממני ומכל יוצ"ח
מתוך אושר ושמחה.

הברכה אחת היא למו"ח הגאון שליט"א וביתו
שמגדלים אותנו באהבה ובמסירות,
יזכו לחגוג את הסכות בשמחה
ולראות נחת ואושר כל הימים.

כשרון כח יחליף לשושנה
חוגגת ועוצרת וסוככת ברננה
שבועת ימים בשנה
(יוצרות ליו"ט ב' דסוכות)

לאשת בריתי
שושנה

ירושלמי פ"ג דסוכה ה"ד, ר' זעירא הוה תקע לה ופי' בקה"ע 'בתקיעות שופר הודיע לעם ליקח עץ עבות בת שלוש שלוש להדס, וכי היכי שעשה עזרא שהעביר קול והיינו תקיעת שופר'. וחזינו דבחירת ההדסים מלאכה גדולה היא שצריך לזרז בה את העם. וכן איתא בבבלי דף מה, א כל הנוטל לולב באגודו והדס בעבותו מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח וכו', הרי דהדס בעבותו הוא ענין גדול בפני עצמו.

והנה גם סוגיות ההדס מעובות הם בענפים ושוורשים, אבל מחמת קוצר הזמן אמרתי להרכיב העניינים במעשה שלשלת עד שיהיו מורכבים זה על זה וקלועים זה בזה, לחדוותא דשמעתתא.

ועוד חזון למועד אי"ה לסדר הדברים בהרחבה ובסדר נכון ואמיתי יותר.

א

א. סוכה ל"ב ע"ב, תנא עבות פסול שאינו עבות כשר היכי דמי עבות אמר רב יהודה והוא דקיימי תלתא טרפי בקינא, ופרש"י שלשה עליון בקן אחד יולאין מתוך עוקץ אחד, אבל התוס' כתבו וחומר גדולה הוא דאינו מצוי, ושמא בחד קינא מיקרי כשהם סמוכים ודבוקים זה בזה אע"פ שכל אחד בעוקאו. ואמנם מלשון התוס' לא נתבאר מהו ענין הדבוקים זה בזה (וקצת משמע שהוא כעונת דרש"י ששלשתם מקובלים בחד אחד אלא ש"א בעוקאו), וגם לא נתבאר אם הכריעו ללא כרש"י שהרי לא כתבו אלא 'שמא' וגם בסוף דבריהם הביאו ראיה לשיטת רש"י (לגירסת הב"ח)¹, אבל הרא"ש כתב באופן אחר קצת 'וחומר גדולה היא זו דאינו מצוי כו' ומיקרי שפיר כשהן סמוכין זה לזה בעיגול אחד שאין אחד נמוך מחבירו אע"פ שכל אחד בעוקאו, הרי שהכריע דשפיר מיקרי עבות בלא עוקץ אחד, וגם פירש שאינם צריכים להיות דבוקים לגמרי זה בזה אלא כגי שהיו בעיגול אחד. וכ"כ הריטב"א 'שצכל קן וקן יס ג' עליון סביב צורה אחת' וכן בתור"פ 'שיס ג' עליון סביב העץ ואינו גבוהין זמ"ז, וגם בר"ן כתב ג' עליון במקום אחד זה בלא זה' וכתב הב"י (ריש סי' תרמ"ו) דמשמע מיניה כהרא"ש.

אמנם לא נתבאר בדברי הראשונים היאך נמדד גובה העלים אם לפי מקום יליאחם או לפי העלים עצמן, אך המקובל בידינו למדוד העליון לפי מקום יליאחם מן הענף, וה"נ

¹ ואכן בפסקי התוס' פסק 'שלשה עלי הדס סמוכין לצאת מעוקץ אחת' ולכאן היינו כפרש"י.

מסתברא שהרי לדעת רש"י הכל נמדד בחר עוקצ² ולא נחלקו עליו הראשונים אלא במה דבעי עוקץ אחד ממנו. וכן מנו בשם פוסקי זמנינו שאם א' העלין קלר יותר מחבריו או שנקטם לרחבו ועי"ז אינו מגיע לעיקרו של העלה שמעליו³ אפ"ה כשר דלא אלזי אלא בחר העוקצין⁴.

אלא דעיקר הדבר לריך ביאור טובא אמאי לנו מודדים את שילוש העלים לפי עוקצן ולא לפי עיזומן, וכפי פשטות לשונות הראשונים הגזכרים למעלה, (ולכא' אחרינה בעוקצין אינה משפיעה כלל על שילוש העלין עצמן), ועכ"פ למה לא נבקש שיהיו גם העלין עצמן מכוונים זה כנגד זה הרי הם הם עיקר קיום העבות, וצ"ע. עוד יש עלינו לבקש לימוד זכות על המון העם שאינן מודקדקין בשילוש העוקצין כלל אלא מבקשים שיהיו העלים עצמן זה כנגד זה, ולריך טעם.

² שהרי לדידיה בגוונא דתרי וחד העלה הנמוך גדול מחבריו (כמפורש בגירסת הר"ן ברש"י 'עלה אחד מלמטה ארוך ורוכב על השנים') ואעפ"כ לא פסלו אלא משום יציאתו למטה, מכלל דאי יצא בעוקצן א' לא אכפ"ל שהא' גדול מחבריו.

³ אך לכא' בעינן שיהיה עכ"פ רוב עליה קיים, דאל"ה הוי ליה כנשר לגמרי וכמפורש בראב"ד לולה"ג סי' מז, ולכן מה מאוד יפלא עמש"כ בספר ארבעת המינים למהדרין עמ' פז ועמ' צח משמיהו דהגר"ק והגר"ק להכשיר בנקטם העלה לרחבו ולא חילק בין מיעוט לרוב [וגם בתמונה שם אין רובו קיים].

⁴ אבל הגרמ"מ שליט"א בהלכות חג בחג פ"ה אות ד' הכריח מלשונות הראשונים דלעיל דכולהו ס"ל שאין מודדים העלין לפי עוקצן כי אם בגובה העלים עצמן, ולפי"ז יצא לדון בדבר החדש דיש להחמיר שיהיה גם גובה העלין שוה זה כנגד זה, וגם לימד בזה זכות על המון העם שאין מקפידין על השילוש בעוקצין, (אלא דכתב שאינו לדינא מפני דעת רבינו ירוחם דכתב להדיא דאזלי בתר עיקרו וכמו המקובל בידינו). ובאמת אין דקדוקו מוכרח כלל דאף שכתבו הראשונים שבעינן שיהיו העלין שוין בגובה מ"מ לא פירשו איך נמדד הגובה אם לפי עיקרן או לפי ראשם, ועוד דאי נימא דאזלי בתר גובה העלין עצמן א"כ לפ"ד החזו"א דסגי בחוט הנפגש [והיינו משום דגם זה חשוב שורה אחת כמוש"כ הקה"י שאביא לקמן אות ב'] ה"נ יועיל כשקצת מן העלה שוה לקצתו של חברו, וא"כ הכשרנו כל הדסים השוטים. גם מש"כ שם שנתעורר לזה מדברי הבכור"י שפירש לשון השו"ע ג' עלין בגבעול 'פי' שעומדין זה אצל זה בעוגל אחד שאין א' מהעלים גבוה או נמוך מחברו, ואם הקנים עומדים סמוכים זל"י וגם העלים עומדים זקופים עד שכמעט נתכסה כל העץ אז הוא נאה ביותר אבל אינו מעכב רק שהעלים יעמדו בעוגל אחד' והגרמ"מ הבין ד'הקנים' היינו העוקצין, וא"כ מפורש שא"צ שיהיו העוקצין סמוכים ושוין אלא העלים, אבל זה תימה שבודאי הקנים דמירי בהו הבכור"י אינם העוקצין אלא השורות (וכקנא דתוס') ועי"ז קאמר דאינו מעכב שיהיו השורות סמוכות זה לזה בשביל שיחפה את עצו וכהמשך דבריו 'ואפילו העלים נוטים למטה והקנים רחוקים זה מזה עד שאין עלין חופין את עצו מכ"מ כשר כיון שהוא ממין עבות', וגם הגרמ"מ עצמו באות כ"ט הביא דברי הבכור"י הללו לגבי הא דלא בעינן ראשו ש"ז מגיע לצד עיקרו ש"ז, וכ"ז צ"ב.

ב

והגה, כתב בספר חידושים וביאורים שקיבל ממרן זללה"ה בשיעור משולש לכל שיש קו הנפגש בכל הג' שרשים שפיר דמי, אע"פ שבשורש אחד הוא נפגש מלמעלה ובאחד מלמטה. ובקה"י סוכה ס' כ"ו כתב להביא ראיה לדברי מרן מירושלמי פ"ה דכלאים ה"א גבי כרם דבעינן שיהיה שתיים כנגד שתיים כו' ובעינן שיהיו מכוונות ואמרינן התם הכורת [והגזע] מכוון והגוף אינו מכוון ה"ז כרם, הגוף מכוון והכורת אינו מכוון אינו כרם, היו [הכורות] דקות ואינם מכוונות והעבו והרי זה מכוונות הרי"ז כרם עכ"ד הירושלמי, והנה כשאינם מכוונות והעבו יותר עד שהן מכוונות הרי לא כל הכורת מכוון אלא מקלת מן הכורת דהיינו תוספת הגידולין שגדלו בעובי כמובן, ואפי"ה נקרא מכוונות, ולענ"ד הוא סעד נכון לדברי מרן זללה"ה, עכ"ד הקה"י.

ואמנם עיקר ראייתו ז"כ דהא בהמשך דברי הירושלמי שם איתא 'אית תניי תניי מבפנים ואית תניי תניי מבחוץ, אמר רבי יונה מאן דאמר מבפנים בחוץ טפח ומאן דאמר מבחוץ צריך שיהא נוגע בהן' ופירש מרן זללה"ה בס' יא ס"ק יב דמ"ד מבפנים ס"ל דמבחוץ לא אכפת לן שאף אם בחוץ אחת בולטת הרבה שהיא עבה מחברתה כיון דהן מכוונין מבפנים חשיב כרם, ואם אינן מכוונות מבפנים שאחת עבה ובולטת יותר מטפח אינו כרם אף שהן מכוונות מבחוץ, ומ"ד מבחוץ ס"ל דמבפנים אינו מעלה ולא מוריד, ומסיק דמ"ד מבפנים סבר דלא מבטל תורת כרם אלא"כ אחת בולטת מחברתה טפח ולמ"ד מבחוץ כל שאין החוט המתוח נוגע בשתייהן בהמתחו על ריבוע של זווית נצבות אין כאן כרם ולדידיה נפל כרמא בצירא דמשהו בליטה מבטיל כרמא, עכ"ד מרן, וא"כ מבואר דגבי כרם לא סגי בחוט הנפגש אלא בעי שיהיו הגפנים שוין זה לזה או מבחוץ או מבפנים.

ולדברי מרן צריך לומר דהא דאמרי' היו דקות והעבו מיירי שלא העבו שניהם באותו שיעור אלא א' העבה יותר עד שנסתווה לחצירו, ואו דנימא דהא דאמרי' היו דקות היינו מקלת מן הגפנים והעבו עד שחזרו להיות מכוונות לחברותיהן, וכ"כ בפירוש הגר"ח לירושלמי. אבל רבינו הקה"י כנראה נסמך על פירוש הפני משה שם דלמ"ד מבפנים ס"ל שמודדים מאד אמצע עביו של כרם אבל א"כ שיהיה מכוון לחצירו צידי הכרם ודי בחוט הנפגש בעצבים של גפנים, עיי"ש, ולדידיה א"ש שהיו דקות והעבו מיירי שהעבו

שניהם בלוחותו שיעור (כסתמא דמילתא) וא"כ אכתי אינס מכוונים לא מצפנים ולא מבחוץ אלא דסגי בחוט הנפגש.⁵

ועכ"פ למדנו מדברי הקה"י שם"ל לדקדק בדוקא שיהיה חוט הנפגש וכמו גבי כרם, ובפחות מזה לא סגי כלל. אבל בספר חזקוניס וביאורים כתב בסוף דבריו 'ובזה הלשון אמר לי לא שזהו השיעור אלא שזה ודאי שפיר דמי, ומבואר דאף היכא שאין אפילו קו הנפגש אפשר לחשיב משולש, אלא דקשה לתת השיעור בזה, ולכך אמר דקשהו נפגש ודאי שפיר דמי'.⁶

⁵ ולכא' יש להוכיח קצת כדעת הקה"י מהא דאיתא שם 'כיצד הוא יודע אם מכוונות הם מביא חוט ומותח' ולכא' תמוה מה עניין זה לנדון דדקות והעבו והלא גם בסתם גפנים עליו למדוד אם מכוונים הם. אבל לדברי הקה"י יש לומר דבסתם כרם הרי הוא נוטע את נטיעותיו מעיקרא בקו שוה, ואח"כ כשהעבו שוב אינו צריך למדוד את כיוונם שהרי בלא"ה יש כאן חוט הנפגש, ואינו נצרך לבדיקת חוט אלא כשמעיקרא לא היו מכוונות, אבל לדעת החזו"א דלא סגי בחוט הנפגש א"כ בכל כרם צריך הוא לבדוק בחוט המדידה ומאי שייטיה להכא [וגם הרמב"ם כלאים פ"ז ה"י הביא מימרא זו בהדי דינא דדקות והעבו], ונראה מכאן ראייה גדולה למש"כ מרן בס"י יא סקי"ב שאם היו מכוונות והעבו ונתקלקל הכיוון כיון שכבר היה כרם לא נתבטל, וא"כ א"ש היטב שסתם כרם שהיה מכוון משעת נטיעתו א"צ מדידה לאחר שהעבו כיון שבלא"ה אין מתבטל הכרם. והנה בעיקר מדידת החוט הנזכרת בירושלמי יש לעיין בזה לדברי הקה"י, שהרי שורה אחת מן הכרם צריכה להיות ג' גפנים מכוונים (לדעת רוב הראשונים), ואי לא מיירי במדידת צידי הגפנים כשיטת מרן אלא במדידת עביים א"כ איך אפשר למדוד ע"י מתיחת חוט את שלושת הגפנים, הלא גם אם גפן א' נפגשת עם גפן ב' וגפן ב' נפגשת עם גפן ג' אכתי אינו יודע שגפן א' נפגשת עם גפן ג', [משא"כ לדעת מרן מותח חוט א' לכל אורך הכרם ואם אין החוט נוגע בשלושתם (או בטפח הסמוך) לא הוי כרם]. **ולכא' מוכח מזה דאף אם החוט הנפגש אינו פוגע בכל שלושת העלין בשורה שפיר חשוב שורה אחת כיון דהא' פוגש בב' והב' פוגש בג'.** וא"כ כדוותיה יש להכשיר בהדס כשעוקץ א' פוגש בעוקץ ב' ועוקץ ב' פוגש בג' אבל אין א' וג' נפגשים (אשר ציור כזה מצוי מאד) והוא חידוש, [ויש לעיין בסוגיות בכלאים בזה, אך גם אילולי ראייה זו, י"ל כן לפי מש"כ למעלה בשם החזו"א דלא זהו השיעור כו' וא"כ נראה דציור כזה הרי"ז בכלל הסמוך מאד לחוט הנפגש אשר גם הוא כשר]. אלא דיש לדון לפוסלו מצד אחר, דאף דכשאנו מביטים מצד אחד נראים שלושת העלים בשווה, שהרי א' סמוך לב' והב' סמוך לג', מ"מ כיון שכשאנו מביטים מן הצד השני נראים א' וג' מופרדים זה מזה הוי הדס שוטה, וראיה לזה, מהא דכתבו הראשונים לפסול את הקן שיוצא ממנו ענף משום הפסק בין העלים, ולכא' מה בכך הלא אכתי סמוכים הם מצד אחר, וחזוין דצריכים להיות סמוכים זה לזה בעיגול וכל שאין הג' שב ונסמך לא' לא הוי שילוש, משא"כ גבי כרם שא"צ שיהיה גפן א' סמוך לגפן ג' שהרי אין שם עיגול אלא שורה, ודו"ק.

⁶ וכן ידוע מנהג אנשי ירושלים שאינן מדקדקין במדידת העוקצין אלא אזלי בתר טביעות עינא, וכ"כ בספר הליכות שלמה שכשבריר לו הגרש"ז הדסים לא בדקם ע"י מתיחת קו אלא ע"י התבוננות בצורתו הכללית של כל הדס, עיי"ש, אלא דאמר דקשה למסור בזה כללים

ויש לי להביא ראיה גדולה לזה דאף כשאין העלין יולאין בשורה אחת ממש שפיר דמי, מהא דכתבו הריטב"א והר"ן בשם הראב"ד בפירוש שלשתן קטומין שדרך ההדס שיואלאין מאלדיו דדין קטנים ופארות⁷ והם מפסיקין בקינא דלא הוא תלחא בחד קינא ונריך לקטום אותם משם, וכתב במחצית השקל דהיינו דוקא ביואלאים בין העלין אצל לא ביואלאים בין הקנים, וזכ"כ רבינו זלכה"ה בס"י קמ"ו סקל"א לתמוה עמש"כ במשנ"ב לפסול כשיואלאין בין הקנים. ולכאור' יש כאן מקום חיומה, הלא לעולם אין הענפים יולאים בשורת העלין אלא מעליהן מעט, שהרי מואלס מן הניאן אשר בחיק העלה, וא"כ איך אפשר שיפסיקו הענפים בין העלין. וחזינן בבירור דאף שיואלאין הענפים מעט מעל גובה העלים מ"מ חשיבי בחד קינא אם העלין והוי הפסק ביניהם⁸, ולא אמרי' דכיון שאין הם באותו גובה דקדוק לא הוי חד קינא, וא"כ ה"ה שאם יולא א' העלים במקום זה חשיב חד קינא וכשר, ולכאור' היא ראיה נכונה.

אלא שנקיף הדברים צריכים ביאור דכיון שאין אפילו קו הנפגש, במה ייחשב הקו למשולש.

והיה מקום לומר דיך כאן סברה כללית שדיני הכשרות נקבעים לפי ההסתכלות השטחית, וכל שהוא נראה לעינים לפוס ריהטא כמשולש הרי"ז נידון כמשולש, וכעין מה דמפורסם לגבי מראה שחור באתרוג וכדו', ולפי"ז אין דברי הקה"י סותרים למש"כ בחדושים וביאורים בשם מרן, דלעולם עיקר שורת הדין היא דבעינן חוט הנפגש כדין הכרם אלא דא"ל למדוד הדבר בדקדוק וכל שהעלין סמוכים עד שכלל עיון נראים כנפגשים בחוט הרי"ז משולש.

אך באמת א"א לומר כן שהרי להדיא איתא התם בירושלמי 'כילד הוא יודע אם מכוונות הן מביא חוט ומותח' וכן נפסק ברמב"ם ושו"ע, הרי דלא נקבע הדבר לפי מראה העינים אלא צריך מדידה מדוקדקת. וגם עיקר הסברה לדון לפי ההסתכלות השטחית אינה נכונה אלא גבי דיני הדבר וכדו', אצל כאן אנו מבקשים את המציאות האמיתית, וכמו שלגבי דין חסר באתרוג לא נימא הכי. ועי' לשון המאירי 'ואם לא היו קס אלא שני עליון אפילו היה השלישי סמוך להם עד שנתראה כאילו שלשתם בנבעול אחד אין זה

ברורים לכן אף דלעצמו סומך על טביעות עינו מ"מ יש להורות לדקדק על קו שזה לכל העוקצין, וכ"ז צ"ב כנ"ל דאם אינם אפילו בקו הנפגש במה ייחשבו אפוא לקו אחד.

⁷ פשוט שכונת הראשונים לענפים ממש, אבל מה שמצוי לפעמים שיוצאים עלין קטנים בחיק א' העלים שבקן, אין זה הפסק וא"צ לתולשם, אלא אדרבה הידור גדול הוא שעי"ז יוצאים ג' עלין בקן א' והוי ליה עבות אף לרש"י [וכמו שיבואר לקמן דלרש"י סגי בקן א' כזה], ומה מאד תמהתי שבספר ארבעת המינים למהדרין עמ' עה הביא תצלום של עלין קטנים כנ"ל וכתב שהם ענפים קטנים שיש להסירם.

⁸ ואף שאין הענפים בין העלים אלא יוצאים מחיקו של א' מהם מ"מ שייך בזה הפסק משום שהענף מפסיק בין העלה שמימינו לעלה שמשמאלו ודו"ק.

עבות אלף קטנה' הרי שלף אזלי' בחר הגרלה לעינים בלף דקדוק. וא"כ קוב ז"ב למה אפשר להכשיר אפילו כשאין אפילו חוט הנפגש בין העלים, וי"ע.

ג

ובשכיל לבאר הדברים אקדים לדקדק בדברי החוס' הנ"ל אות א' שכתבו דמש"כ רש"י דבעינן תלתא טרפי בעוקץ אחד דחומר גדולה היא 'ושמא בחד קינא מיקרי כשהם סמוכים ודבוקים זה בזה אע"פ שכל אחד בעוקצו', ומדוקדק דגם לדבריהם אי נעביד כרש"י ספיר דמי אלף דחומר הוא ואף על פי שכל אחד בעוקצו ספיר דמי. וכן הוא לשון הרא"ש 'ומיקרי ספיר כשהם סמוכים וכו' אע"פ שכל אחד בעוקצו' מכלל דאי כולם בעוקץ אחד כל שכן דכשר. וכן מתבאר גם בלשון חוס' רבינו פרץ שכתב 'ושמא חד קינא מיירי שיש ג' עליון סביב העץ ואין גבוהין זה מזה, והוי כחד קינא' ומשמע דעיקר שם חד קינא הוא כשיוצאין מעוקץ א' כפרש"י אלף דגם כשיוצאין בשורה אחת 'הוי כחד קינא'.

ובאחרונה נתפרסמו 'הדסי רש"י' שכל שורה יוצאים ג' עליון גדולים ובחיק כל עלה יוצאים עוד ב' עליון קטנים וס"ה"כ ט' עליון בשורה, ומטו משם מורי ההוראה דיש לדקדק שיהיו ג' העליון הגדולים מכוונים זה כנגד זה כדי ללכת גם דעת החוס' דפי' העבות, והוא פלא⁹ וכאמור מדברי הראשונים משמע דהנוטל עבות דרש"י ילא לכו"ע¹⁰, ושו"ר (בקונטרס 'הדסי אקטע') בשם הגר"ח ק' שליט"א שאמר שאין לריב שיהיו ג' העוקצין מכוונים זה כנגד זה, כיון דגם לחוס' די שיהיה בכל שורה ג' עליון ואף אם הם בעוקץ אחד.

⁹ והגר"ר שרלין שליט"א אמר לי דמרן הגאון רח"פ שיינברג שליט"א (הנוטל הדסי רש"י) מדקדק בהם שיהיו העוקצין מכוונים זה כנגד זה ואינו מסתפק במה דיש שילוש בעוקץ אחד כדעת רש"י, וביאר דשמא חושש הוא ללשון שאר ראשונים (זולת החוס' והרא"ש) דבהו משמע שכן הוא עיקר צורת העבות ג' עליון סביב העץ. והגר"מ שטרן שליט"א אמר לי דגם לדעת רש"י בעינן שיהיו ג' עוקצין של שלוש שלוש, ודבריו מחודשים, דנהי דבדואי בעינן גם לרש"י שיהיו עוקצין יוצאין מג' צדדים כדי שיהיו חופין את עצו אך מ"מ מהיכי יתני דבעינן שיהיו מכוונים זה כנגד זה בעיגול אחד. ועכ"פ לדבריו יש לתמוה ביתר שאת איזו שייכות איכא בין השילוש דרש"י לבין שילוש דחוס' עד שנכללו שניהם בשם עבות לדעת רש"י.

¹⁰ אמנם יש לי להביא קצת ראיה לדעת הסוברים דלחוס' אין יוצאים בעבותו דרש"י, דהנה, גבי דולבא כתב רש"י: עץ ערמון קשטני"ר קלוע הוא כו', והחוס' כתבו ואומר ר"ת שאין זה קשטני"ר שאינו קלוע. והנה ר"ת נכדו של רש"י היה ובמקומו ישב, ואין נחלקו במציאות הקשטני"ר, והוא פלא. ולדבריהם י"ל דהאי קשטני"ר יוצאים עליו מעוקץ אחד ורש"י לשיטתו שפיר קוראו קלוע ותוס' לשיטתם פליגי שבאופן זה אינו נחשב קלוע.

אלא לז"ע בטעם הדבר, ללכא' יס כאן ב' עניינים נפרדים ולא קרבו זה אל זה, ואיזה שייכות יס בין ג' עלין סביב הענף לבין ג' עלין בלוחו עוקץ עד שנימא דיולאים בין בשילוש זה בין בשילוש זה, וגם מהו שכתב התורי"ד דהוי כחד קינא, ובמה הוי כחד קינא הלכא כל אחד מן העלים בלד אחר של הענף, ול"ב.

[וראה זה חדש מלאחי בספר בית דוד סי' תמ"ד שהביא דברי הרא"ש סי' י' שכתב דג' עלין של קן א' יולא מכאן וא' יולא מכאן והג' בלמנע מורכב על שניהם והוא הנקרא ראש ובו תלוי ההדר כי הוא נראה יותר מהאחרים, והקשה לכיון דפי' הרא"ש כתום' תלתא טרפי בקינא היינו שהם בעיגול אחד שאין אחד נמוך מחבירו א"כ מה שייך לומר בזה למנע שהרי אין כאן למנעי מיוחד וגם אין אחד מהם נראה יותר מאחרים שכולם בשוה עומדים.

וכתב דאף ללעת התום' והרא"ש בעינן שכל ג' העלין ילאו ממקום אחד שרגלי העלין דבוקין יחד בעיקרם בעץ ההדס ולכך שייך שפיר לומר א' מכאן וא' מכאן והג' בלמנע, וכן משמע מדברי התום' שכתבו ממש כדברי הרא"ש והוסיפו מילת 'דבוקים', עיי"ש שהאריך, וסיים 'ולכן אני תמיה על מנהג הפשוט שמכשירין כשיש ג' עלין סביבות בשוה אע"פ שעוקליהן מרוחקים זה מזה שטח הרבה' עכ"ל¹¹.

ולדבריו מדוקדק היטב לשון התום' והרא"ש שכתחילת דבריהם אחר שהביאו לשון רש"י דבעינן שילאו מעוקץ אחד כתבו 'וכן פירש תרי וחד שני עלין בעוקץ אחד ועלה אחד מלמטה ועולה ורוכב על השנים', וקאת תימה מה הוסיפו לדברי רש"י הללו יותר ממה שכתב רש"י להדיא בפירוש תלתא בחד קינא, ולהאמור מדוקדקים הדברים כמין חומר שהרי תיאור זה של תרי וחד שכתב רש"י הוא הוא לזרת העצות לפי התום' והרא"ש שיש עלה א' מלמטה סמוך לעליונים ועולה עליהם, ולכך העתיקו את דברי רש"י הללו להורות לדידיה בעינן דוקא עוקץ אחד ממש ולא סגי במה שילאין מאותה גומה, ודו"ק.

ועכ"פ לפי דרכו של הבית דוד יתבאר היטב הא דגם להתום' והרא"ש אי עביד כרש"י שפיר עביד, שהרי לדידיה לא נחלקו התום' ורש"י בעיקר שם עצות דבעינן ג' עלין

¹¹ ולדבריו נתיישבה קושיית רבותינו האחרונים על הרא"ש דכשיש עלה הרוכב על השנים הוי הדס שוטה, דלעולם יוצאים שלושתם ממקום אחד אלא דכך הוא צורת יציאתם עלה גדול תחתון ובהיקו ב' עלין קטנים [וכמו שנראה בזמנינו בהדסים הקרויים 'הדסי רש"י'], אבל הדס שוטה היינו כשהעלה הגדול התחתון אינו סמוך לעוקצי העלין העליונים אלא נמוך מהם.

יולאין ממקום א' ממש, אלל נחלקו אי צעי שיהיה צעוק א' ממש או דסגי בג' עוקאין יולאין מגומה אחת, וא"כ בולאי דגס לדיהו אי הוי צעוק א' לא גרע בזה מידי¹². אלל דכל דבריו מחודשים מאל, והוא כנגד המקובל בידינו צביאור דברי הראשונים והפוסקים דסגי שיהיו ג' העלין סובבים את הענף. ואם כן הדרינו לקושין אמאי סגי לדעת התוס' אם יטול הדם עצות צעוק אחד, הלל לא קיים בזה את אורת העצות לתוס'.

ד

והנה, התוס' צסוף דבריהם הביאו מהל תלתל תלתל צקינל דצפרק הכונס, ונחלקו הצ"ח והמהר"ם אם הביאו התוס' משם רליה לדעתם או לדעת רש"י, עיי"ש, אכל צרל"ש הביא בתחילה משם רליה לפרש"י דחל קינל היינו שורש אכל דהתם, וצסוף דבריו ללחר שמשיק דמיקרי שפיר כשהן סמוכין זה לזה צעיגול אכל כח צ"כ הליה תלתל צחל קינל דצפרק הכונס הליה קרקע ציניהם ללל שלמטה מן הקרקע הליה שורש אכל להס', ולכלל צ"ב למה הוסיף הרל"ש דהתם הליה שורש אכל מהם למטה מן הקרקע, ולמה לא סגי שילאו צשורה אחת, כמו גבי עלי הדס.

וחינן דהל דהחציב הרל"ש את העלין היוללין צעיגול אכל לחל קינל הול מפני שצתוך הענף שורש אכל לשלושת העלים¹³, וכהלי תלתל דקלי דצפרק הכונס, וא"כ נמלל דרש"י והתוס' לא נחלקו צמהות שם עצות, דכו"ע סברי דעצות הול ג' עלין היוללים ממקום אכל ללל דרש"י הלריך שילאו מן הענף צעוק אכל והתוס' סגי להו צמה שצתוך הענף יל להם שורש אכל שמהם יוללים כולם.

ולפי"ז מוצן היטב הל דגס להתוס' יוללים צהדסי רש"י, כיון דגס לשיתם מהות העצות הול צמה שיוללים העלים משורש אכל וא"כ כל שכן כשיוללים גס צעוק אכל דשפיר דמי. וזהו דקלמר תוס' רבינו פרץ דכשיש ג' עלין סביב העץ 'הוי כחל קינל', והיינו דחל קינל ממש הול כשיוללים העלין מעוק אכל ללל דגס כשיוללין סביב העץ הוי כחל קינל כיון דסו"ס צתוך הענף יוללים הם משורש אכל, ודו"ק.

¹² ולדבריו נמצא שההדסים שנתפרסמו באחרונה בשם 'הדסי רש"י' (או 'הדסי הרב אקטע') אינם כשרים לדעת רש"י כיון שבהם כל עלה עולה בעוקצו, אלא אדרבה זוהי צורת ההדס לדעת שאר הראשונים.

¹³ וכן כתב לי פרופ' אורי פרגמן שבתוך הענף מחוברים העלים לאותו צינור הובלה.

וכלחיתין להכי יבואר מה שתמהנו ב'אות ב' אמאי מהגי גם כשאין העלין יולאין ב'שוק
ממש, והיינו משום דליכא כלל דין שיאלו העלים בשורה אחת, אלא כל שניכר הדבר
שבתוך הענף יולאין ש'שוקתם משורש אחד הוא חד קינא, ודו"ק.
ומכאן מקום ללמד זכות על המון העם שאין משגיחין כלל על העוקצין אלא על שילוש
העלים, שכל שהעלים עומדים זה כנגד זה ניכר הדבר שמשורש אחד יאלו, ואף אם אין
העוקצין שוין לגמרי.

ובזה יובן היטב הא דמודדים את שילוש ההדסים לפי עוקציהם ולא לפי גובה העלין,
אשר תמהנו בזה לעיל אות א', ולהאמור א"ש כיון דלאנו מבקשים לידע אם יש לשלושת
העלים שורש אחד בתוך הענף, ובשדיל זה לא סגי שיהיו שלושת העלים שוים אלא הכל
נמדד לפי מקום עוקציהם כמובן. וגם יתבאר בזה למה כשעלה א' קטן מחבריו או
שנחתך לא פסיל משום שאין לנו מבקשים אלא יליאת העלים משורש א'.

ה

אלא דעיקר הדבר זר קאת מסבא, מדוע סגי במה שהעלים יולאין בתוך הענף במקום
אחד, והלא אין דבר זה גלוי לעינים כלל, ולמה נקבע הדין כפי תוך הענף ולא לפי
מליאות העלין.

וביתר עוז יש להקשות, דבגמ' דרש'י מקרא דענף עץ עצות דענין מין שענפיו חופין את
עצו ואיזה הוא הוא אומר זה הדס, וכתב רש"י דדרש'י לה מקרא דענף עץ שכולו ענף,
ולפ"ז אין זה עניין לדין עצות אלא דרשה בפנ"ע הוא, אבל הרי"ף כתב ו'העתיקו
ברא"ש' [ענף עץ עצות עץ שהוא עצות שענפיו חופין את עצו הוא אומר זה הדס' הרי
שדין ענפיו חופין את עצו הוא קיום דדין עצות¹⁴, ש"ע"י ש'שוקת יולאין במקו"א נחפה
העץ¹⁵. וכן הרמב"ם כתב 'ענף עץ עצות הוא הדס שעליו חופין את עצו כגון שיהיו ג'

¹⁴ וראה בב"ח ריש ס' תרמו שהעתיק דברי הגמ' ורש"י גבי ענפיו חופין את עצו, והוסיף
'וכתב הר"ן דדייקי עבות', והוא פלא שהר"ן לא כתב כן אלא גבי רבנן דראב"י דקאמרי קלוע
כמין קליעה ודומה לשלשלת שזה נלמד מעבות, אבל גבי ענפיו חופין את עצו לא הזכיר כלום,
אך עכ"פ דבריו אמיתיים בדעת הר"ף והרא"ש שדרש'י מקרא דעבות שענפיו חופין את עצו.

¹⁵ ולדבריהם נתיישב היטב קושיית התוס' לקמן לדב' איך דרש'י ג' הדסים מקרא דענף עץ
עבות (ענף חד עץ חד עבות חד) הא איצטריך ליה לענפיו חופין את עצו, ולשיטת הר"ף א"ש
היטב דלא דרש'י ליה מענף עץ אלא מעבות וענף עץ מיותר למילף תוספת ב' הדסים. ובזה
נתיישב גם קושיית התוס' הב' שם למה לא דרש'י גביה פרי עץ הדר שלושה, וכוונתם
להקשות מ"ש מהדס דדרש'י הכי אע"ג דאיצטריך גם לדרשא וכמו"ב בכפות תמרים יעו"ש,
וא"כ לדעת הר"ף יש לתרץ בפשיטות דלעולם א"א לדרוש למניין ממה דאיצטריך לדרשא
ולכן לא דרש'י מפי עץ הדס שנצרך לעצו ופריו שוה, ורק בהדס דדרש'י חופין את עצו מעבות

עלין או יותר על כן בגבעול אחד' הרי דדין חופין את עזו הוא הוא דין עבות שילאו ג' עלין בגבעול אחד. ולכאור' נראה דרש"י והראשונים אזלי לשיטתיהו דזה, דלרש"י לעבות היינו שיהיו תלתא יולאים מעוקן אחד א"כ זה אינו עניין לחופין את עזו כמובן, אלא יס' כאן סימן בפנ"ע הנלמד מענף עץ שזהו מין שעליו חופין את עזו¹⁶, אבל לשאר ראשונים דס"ל למעבות ילפי' שנוקה עלים צעיריגול אחד סביב העץ א"כ דזה שפיר מתקיים חיפוי העץ (במין ההדס שקניו סמוכים דרך כלל) ושפיר ילפי' לה מעבות. וא"כ כיון שנתבאר מלשונות הראשונים לעניין העבות הוא שצביל שיהיו העלין חופין את עזו, ועניין זה אינו תלוי לכאור' בשורש הפנימי שבתוך הענף אלא בצורת מליאות העלין סביבו, א"כ למה אנו מודדים את העלין לפי עוקאיהן ושורשם הפנימי המשותף, ולא כפי צורתם החיצונית בחיפויים סביב הענף, ולע"ג.

אייתר ענף עץ למניין. (ונמצא דראב"י דדריש גם גבי הדס טעם עצו ופריו שוה ס"ל כר"ע דסגי בהדס אחד).

¹⁶ ואמנם כתב רש"י דחיפוי העץ נעשה ע"י שהם עשויים בקליעה, אך לא ביאר עניינה של קליעה זו, אך ממה שזכינו לידע עניינו של ההירדוף (שגם בו כתב רש"י שעשוי כמין קליעה) וראיתי שעליו משולשים ג' עלין סביב הענף, אך כל עלה ועלה בעוקצו ואינם במקום אחד, ומזה נבין שלזה קורא רש"י קליעה, וא"כ שמענו כדברי הגר"מ שטרן לעיל הערה 9 דגם לרש"י בעינן שיהיו סביב העץ ג' קנים של שלושה שלושה, [אך אכתי לא שמענו שצריך לדקדק שיהיו מכוונים זה כנגד זה בדקדוק, שהרי לרש"י אין זה משום חד קינא אלא משום קליעה שיהיו חופין את עצו מכל צידו], וזהו שכתב רש"י לעיל בסוגיא דה' טפחים 'עבות שלשה לא משכחינן – אין אנו יכולים למצוא שיהא קלוע כמין קליעה ודומה לשרשרת, והיינו שלשה קלועים סביב העץ וכל אחד מורכב בעלים זה ע"ג זה כשרשרת. ולפי"ז נמצא דמש"כ רש"י גבי דולבא 'קלוע הוא אבל אין עליו רצופין לכסות כל עצו' אינו ר"ל דקלוע הוא ולפיכך נתקיים בו עבות, דזה אינו עניין לקלוע אלא כוונתו לומר דאע"ג דקלוע הוא סביב העץ מ"מ כיון שאין עליו רצופין לא נתקיים בו כיסוי העץ. ולפי"ז אתי שפיר היטב הא דכתב רש"י בד"ה הירדוף כמין קליעה עשויין עליו והקשה הכפ"ת דמשמע שאין חופין את עצו אלא שעשוי כשרשרת א"כ היינו קושיא דדולבא, ועמד בקושיא, ולדרכינו א"ש שהקליעה היא היא עניין חיפוי העלין כמוש"כ רש"י בתחילת הסוגיא. ואל יקשה המקשה א"כ איך אמרו בגמ' דהזית מחופה אלא שאינו עבות כשרשרת, והלא אינו קלוע מג' צדדיו, אבל באמת כבר כתב בשבלי הלקט שהזית שלהם היה עבות [כלו' ג' סביב העץ והיינו קלוע דרש"י] ולכן הפך הגירסא כדאיתא בירושלמי 'ואימא זיתא בעינן ענפיו חופין את עצו וליכא', [וכן הראה לי פרופ' ר' מרדכי כסליו יחי' שנמצאו בזמנינו ענפי זית קטנים שיש בהם שילוש סביב הענף], וא"כ שפיר אמרו בגמ' שנתקיים בו ענפיו חופין את עצו אלא שאינו כשרשרת זה ע"ג זה כשיטת רש"י בדין עבות. ולא זכיתי להבין מה שהאריך הגאון דברי נחמיה בסי' מ"ח לבאר דברי רש"י מהו שרשרת ומהו קלוע, עיי"ש, וביאר כל דבריו אליבא דידן שהעלים הינם סביב העץ, ולא כתב איך יתיישבו הדברים אליבא דרש"י דלדידה עבות היינו ג' מעוקן אחד.

עוד יש לעיין מה שעורר כבר הרש"ש מדוע אין לנו מבקשים שיהיו העלין שוכבין על אפיהן ומכסים כל העץ בפועל, ורבינו זללה"ה כתב דאפילו כשהעלין פרושות יש לשערן כאילו הן מושכבות וחופות, ואמנם יש לי להביא ראיה לדבריו מהא דכתב רש"י דהזית עליו חופין את עץ מתוך שהן ארוכים ורופים, והרי במציאות אין הם שוכבין על אפיהן אלא נפרשים ללדים מחמת אורכם¹⁷ וע"כ דמשערים כאילו הן מושכבים וכדברי רבינו¹⁸, אך עיקר הדבר נריך ביאור טובא מאיזה טעם נסער כאילו שוכבים ולא נבקש שיהיו שוכבים בפועל כמו שאמרה תורה שיהיו ענפיו חופין את עץ.

ואמנם נש"ת דברי נחמיה ובספר חיים וזרכה האריכו לבאר דהא דבעינן שענפיו חופין את עץ אינו אלא סימן למין ההדס אבל אינו נריך שיהא כן בפועל משא"כ עבות דבעינן שיהיה בפועל עבות ואם אינו עבות פסול. וכ"כ רבינו ירוחם 'שענפיו חופין את עץ לא שריך כך אלא כך דרכו, ונתן סימנים שזהו הדס ונריך עבות כי כשאינו עבות פסול', ולדידהו לא קשיא מידי¹⁹, אך לדרך רבינו זללה"ה דבעינן שיהיו העלים חופין את עץ בפועל אלא סמני אס פרושים ז"ע כנ"ל אמאי לא בעי גם שיהיו חופין את העץ בפועל, וי"ע.

ו

¹⁷ ואילו דברי רש"י הוה אמינא דהגמ' מיירי בעלים צעירים וקצרים שעומדים זקופים על אפיהם, וכעין מה שהראני פרופ' כסליו הנ"ל, אבל לדברי רש"י דמיירי בעלין ארוכין א"כ א"א לכא' שישארו שוכבין על אפיהן, וע"כ דמשערין כאילו שוכבים וכדברי רבינו החזו"א.

¹⁸ ובאמת גם בהדסי רש"י כמעט מוכרח שלא יהו העלין שוכבין על אפיהן מתוך כובד העלין הקטנים שבחיקם וכן הוא במציאות בהדסי רש"י שהינם פתוחים ופרושים.

¹⁹ אלא דלדידהו צ"ע מנא ליה לגמ' דעבות בעינן לעכב וחיופי העץ אינו אלא לסימן בעלמא, והיה מקום לבאר דילפי' לה מקרא דצאו ההר והביאו עלי הדס ועלי עץ עבות, וחזינן דכל שאינו עבות פסול אף דמכלל הדס הוא, וכ"ה ברבינו חננאל כאן דמביא האי קרא להכריח דהדס שוטה פסול למצוה. אבל לדעת בה"ג האי הדס שוטה אינו מי שאינו עבות אלא הוא פסול בפני עצמו דברברן טרפדי כנודע, וא"כ שוב ליכא לאוכוחי מהאי קרא דשאנו עבות פסול [ולפי"ז לא הביא ר"ח האי קרא אלא בשביל לפרש הא דקאמר מר בר אמימר אבא להדיא הדס שוטה קרי ליה, דר"ל הדס פסול לגמרי כהדס שוטה דברברן טרפדי שהוא פסול כמפורש בקרא, וכמוש"כ בהערות לרבינו חננאל, אך אכתי לא שמענו מקור שהעבות אינם סימן בעלמא כמו חיופי העץ]. ושמא יש לומר דכיון דבדרך כלל אין עלי ההדס משולשים, ואדרבה קושי הוא למצוא ג' טפחים כאלו, א"כ א"א שזהו סימן המין אלא בודאי ר"ל שהוא מפרטי הכשרות.

והנה לידד רבינו זללה"ה דרוב עבות נקבע לפי רוב חיפוי העץ ולא לפי רוב מניין העלים, וזה מכבר תמהתי בזה תמיהה גדולה דא"כ ליכא שום פסול במה שינשקו העליונים העליונים שהרי הם אינם חופין שום עץ, ואילו משמעות הסוגיא להיפך דהעליונים העליונים הם עיקר הדור של ההדס, עד לדלעת העיטור ועימיה סגי שיהיה רק בראשו עבות, וכן הביא הראב"ד דעת מי שאומר דאפילו אם רוב העליונים עבותות צעינן שיהיה גם ראשו עבות²⁰, וכ"ז פלא שהרי אין העליונים חופים שום עץ.

והנה, החוס' הקשו על דעת רש"י גבי עבות דחומר' גדולה היא ואינו מאי, ולכאור' ייסוב דעת רש"י לחזיל לשיטתו דס"ל כהעיטור דסגי בקו' א' עבות, וכמו שכתב ר"א מנההר בשיטת רש"י²¹, וא"כ זה אינו רחוק כל כך שיימלא קו' א' ג' עליון בעוקץ א',

²⁰ כן הוא משמעות דבריו בלולה"ג סי' כב 'יש מי שאומר ובלבד שתהא עבות בראשו כדאמר' לקמן בהדס שיבשו כו' דבעינן שיהא בראש כל אחד ואחד ולי נראה דלא בעינן עבות בראשו ולא דמי להדס שיבשו עליו דהתם משום דהר הוא כו' אבל הכא משום עבות וכיון דרובו עבות אע"ג שאין בראשו עבות הא מקיים ביה עבות בכוליה' עכ"ד. והאי יש מי שאומר אינו דעת העיטור (ודלא כדברי הרב בעל הדרת ראשונים שם הערה 1) דהא לא קאמר דסגי בעבות בראשו אלא דבעינן שיהא עבות בראשו מלבד דרובו עבות, וכן משמע מסיום דברי הראב"ד דמיירי שרובו עבות אלא בראשו אינו עבות. אלא דא"כ משמע דכוותיה גבי יבש בעינן שיהיו לחין בראשו אע"ג דרובו לח, וכן דקדק האליה רבה, אלא דכבר תמה הבכ"י דלהדיא כתב הראב"ד דביבשו העליונים לחודיהו כשר משום דאי בעי שקיל להו. ולכאור' היא סתירה גדולה. והנראה בזה, דגבי נידון דעבות ל"ש למימר אי בעי שקיל להו שהרי אי שקיל להו תו לא הוי עבות בראשו ולא מהני מידי, וא"כ בזה שפיר הוה בעי שיהא עבות בראשו אי לאו סברת הראב"ד כאן, ופשוט.

²¹ ולא באר מהיכן דקדק כן מדבריו, והגאון רבי רפאל רייכמן שליט"א אמר לי דהוכחתו מרש"י דף ל"ג, א דה"ג' בדי עליון לחין שפ"ל ג' בדין ובכל בד ובד ג' עליון לחין דבבציר משלשה עליון לא הוי עבות' ומשמע דס"ל דהיבשים אינם חשובים עבות ואפ"ה סגי בג' עליון בכל בד (וכן שמעתי זה מכבר מהרב יהושע זעליג קוסובסקי שחור שליט"א). ולענ"ד נראה להוכיח עוד ממש"כ רש"י גבי נשרו רוב עליו 'תרי מכל עבות' ומשמע דאי לא נשרו מכל העבותות אלא מרובם יש להכשיר בלא"ה משום מיעוט העבותות ורק בנשרו מכל העבותות דנו בגמ' אם נפסל בנשירת הרוב, ודו"ק. עוד היה מקום להוכיח ממש"כ רש"י גבי עבות שלשה לא משכחין 'ורוב הארוכין הדס שוטה הם' והוא כביאור העיטור שנתקשה אמאי לא משכחין הא סגי בעבות א' ומאי נפק"מ אם יהיה הבד ג"ט או חמשה טפחים (וכמו שהקשה הראב"ד) ותירץ דמפני שרוב הארוכין הדס שוטה הם. [אך זה אינו הוכחה גמורה כיון דמצינו לרמב"ן דס"ל דבעינן רוב עבות ואפ"ה פירש גם משום דרוב הארוכין שוטים].

ושאר ראשונים ס"ל לאפילו הכי הוי חומרא גדולה למאן עכ"פ פעם א' חד קינא ממנ²².

אלא דלפי"ז יז לחמיה, למה לא יישבו בפשיטות דהקו העליון לעולם הוי ג' עלין בעוקץ אחד, שהרי למעלה אין ענף בין העליון והם יואאים סמוכים לגמרי, וא"כ לעולם נמצא עצות דרש"י בקו העליון ואין כאן חומרא כלל.

והיה מקום לומר דגם להעיסור ודעימיה מאן לכתחילה ליטול כל שיעורו עצות, כדמצינו להראב"ד דהכשיר ברובו אבל למאן כולו, וא"כ שפיר הקשו התוס' דא"א למאן כל שיעורו עצות למאן. וכדמצינו גבי חמשה טפחים דר"ט דהקשה הגמ' דלא משכחינן, והיינו משום דמאן ככולו כמו"כ הראב"ד²³.

אלא דהגאון רבי רפאל רייכמן שליט"א אמר לי בפשיטות דדוקא להראב"ד שהכשיר משום רובו ככולו איכא מאן לכתחילה ליטול כולו ממנ, אבל להעיסור ודעימיה דסגי בקו א' תו ליכא מאן לכתחילה ליטול יותר מזה²⁴. וא"כ הדרינן לקושין דכמעט בכל הדם מאן שיהא בראשון ג' עלין יואאין מעוקץ אחד, ואינו חומרא גדולה כלל, וא"ע.

²² והיה לי מקום לומר דשאר ראשונים אזלי לשיטתם דס"ל דבעינן עכ"פ רוב שיעור עצות ולכן שפיר הקשו דחומרא גדולה היא ואינו מצוי, אך משמעות דבריהם דאף לשיטת רש"י קשה דחומרא גדולה, והיינו משום דגם קן א' כזה אינו מצוי בנקל.

²³ אבל מצד רובו עצות לעיכובא שפיר משכחינן בשלושה וחמשה טפחים, כן משמע מדברי הראב"ד. והנה הגרמ"מ בהלכות חג בחג פ"ה הערה 2 כתב דלא מקלינן תרי קולי לסמוך על רוב טפחים קטנים, אלא אי בעי לשער בטפחים קטנים עליו ליטול כולו עצות. והוא פלא, שהרי טעם הקולא בטפחים קטנים כתב המאירי שהוא משום הקושי למצוא עצות בטפחים גדולים, ואי נימא כדבריו דאם משער בקטנים חייב ליטול כולו עצות דהיינו י' אצבעות א"כ מה הועילו חכמים בתקנתם הלא בזה היה כשר משום רובו גם לפי שיעור הטפחים הגדולים. אבל להאמור אפשר דעשו חכמים תקנה משום המצוה לכתחילה, וכדברי הראב"ד שכל שו"ט הגמ' היה על כולו עצות לכתחילה. אלא דא"כ נמצא דטפי עדיף ליטול כולו עצות בשיעור טפחים קטנים מאשר רובו עצות בטפחים גדולים, והוא חידוש, וי"ל דשפיר יכול לקיים שניהם ליטול ג"ט גדולים שיש בהם ג"ט קטנים עצות ולצאת ידי המצוה לכתחילה לפי שיעור הקטנים ומצד העיכובא יש כאן גם לפי שיעור הגדולים.

²⁴ ויש לי להוכיח כדבריו מהא דהוצרך העיסור ליישב הא דאמר' השתא שלשה לא משכחינן משום דהארוכין שוטים הם, ולא תירץ בפשיטות דכוונת הגמ' למצוה לכתחילה לא משכחינן כמו"כ הראב"ד, וע"כ דגם לכתחילה סגי בעלין העליונים. [אכן במכתם כתב בשם העיסור 'דג' בדי עלין עצות סגי לעכב' משמע דלכתחילה לא סגי בהכי]. ולדבריו יש ליישב מה שהקשו לדעת העיסור למה לא מוקמ' להא דנשרו רוב עליו כשר ובלבד שעבודו קיימת בכה"ג שנשרו כל עלי ההדס ונשארה עצות אחת (עי' לחם משנה פ"ח ה"ה), ולהנ"ל י"ל דמשמעות הברייא משמע דכשר אבל אינו לכתחילה, ואילו בנשרו רוב אורך ההדס ונשארה עצות אחת שלימה הוי כשר גם לכתחילה.

עוד יש לעיין בהא דסגי להרא"ה בנשר עלה א' מכל קו וקו ונותרו ב' כיון דרובו קיים, ולכא' מאי שנא מכשהו מעיקרא ב' עלין דלא מכשרין משום רובא, והיינו משום דל"ס לדון רוב היכא דחסר בעיקר השיעור, וכמו דלא נכשיר בהדס ב' טפחים משום רובא, וה"נ בשאמחו ב' עלים בכל קו, וא"כ למה כשנשר א' אמרי' ביה רובא הא חסר כאן בעיקר השיעור.

עוד ל"ב דין רוב קנים שהכשיר הראב"ד וידידו האחרונים שאפשר לזרף רוב זה אפילו במשך הדם גדול שרובו אינו עבות וועי' בחזו"א איך מחשבים הדבר, וזה אריך עיון הא כיון דהרוב הכללי אינו עבות מה יתן לך ומה יוסיף במה שאפשר לזרף במשך כל אורכו רוב שיעור עבות.

וכע"ז יש לתמוה במה דמטו משמיה דהגרי"ז דאפשר לזרף ב' חלקי הדם לכדי שיעור שלם למטה מן המזכר אף אם יש ביניהם קו שוטה, ול"ב הא סו"ס אין כל ההדס עבות, ואכתי אריך להגיע לדין רובו ככולו בשביל להכשירו, ול"ב.

גם עיקר מש"כ הראב"ד דמטוה לכתחילה בכולו ל"ב לכא', דבשאר ענייני רוב שצארכעת המינים לא מצינו לכתחילה צעי כולו, ולא שמענו שנבקש לולב שלא נפרץ ממנו אפילו עלה א' ואם לא בשביל לחוש לדעת ההשלמה והמאירי הפוסלים אפילו באחד, וכן יש לי להוכיח מהא דכתב הראב"ן שנהגו לאגוד הלולב צעלי הלולב עצמו, ומלשון 'הלולב עצמו' משמע שתלשן מאותו לולב שיוצאים בו ואפ"ה לא חששו משום נפרצו מקצת עליה כיון דכשר הוא ואין להחמיר בזה, וא"כ למה גבי הדם איכא מטוה לכתחילה לבקש אחר עבות כולו. וכ"ז ב.

ז

והנה, כתב מרן זללה"ה בס"ק י"ח דמה שאידד להכשיר הדם המחופה ברובו אע"ג שנשרו רוב עליו היינו דוקא בהדס ולא בלולב, 'דהתם צעינן רק שיהא עבות והרי עבות קיים תדע שהרי מכשרין באסא מנראה נשרו רוב עליו ודכותיה בלולב נראה דפסול'. וביאור כוונתו נראה דבהדס אין העלין מכלל המטוה כלל, דעיקר המטוה היא ליטול את הענף עצמו, אלא שאנו מבקשים שיהא ענף כזה שבתוכו מוציא עלים משולשים החופים את ענף, אך כ"ז הוא תנאי במהות הענף אבל אין צריך שיהא כן בפועל וזהו שכתבו הראשונים דכל שאינו עבות הוי כאינו מינו כיון שאין כאן תנאי חיובי שיהא מחופה בעלין אלא יש כאן ביקוש אחר סוג ענף המצמיח עלין משולשין החופין את ענף, ומציאות העלים במציאות אינה מוסיפה כלום לכשרותו, אלא דאם נשרו כל עליו נחשב כאילו מת האן ההוא שהרי אין ניכר קיומו כלל ואינו נכלל במניין הקנים, ודו"ק.

ולפי"ז כשנקבע שיעור הדם בג"ט היינו למימרו שיהא ענף כזה המזמיח ג' טפחים עלי עבות, ואמטו להכי לא אכפת לן שזכללות הענף רובו אינו עבות דסו"ס הרי הוא מין ענף המזמיח ג"ט, וכמוש"ל.

ובזה יתיישב מה דינך לדקדק לדעת הגאונים דאסור להוסיף על ההדם ממין שאינו עבות, א"כ איך שרי לטול הדם ארוך שלמטה אינו עבות כלל (ואמרי' ביה דל מהבא) והא סו"ס מוסיף הוא על המזוה, אבל להג"ל אחי שפיר היטב דכל הענף הוא כשר כיון שמוציא הוא שיעור ג' טפחים עבות.

ולכן מזוה לכתחילה לבקש עבות כולו, כיון דשאני משאר תנאי הכשרות דכיון שהכשרנו דרובו אינו מוסיף כלום במה שנוטל כולו שהרי בל"ה כשר הוא, אבל העבות הוא מהות ההדם וכל שמוסיף בו ומהדר אותו הוא ליה טפי עבות, ודו"ק.

וזוה שכתב הרא"ה דנשאר עלה א' כשר, והנה איילו היה הדין בקיום ג' העלים סביב העלה א"כ דודאי ל"ש למימרו בזה רוב וכמו שהקשינו, אבל כיון דעיקר הדין הוא בתכונת הענף שיהא מוציא ג' עלין בהן אחד, א"כ אין לדון בזה אלא מצד נשירת העלין שמצטלת את שם הקו, ולזה שפיר כתב דכיון דרוב הקו קיים לא נחשבטל שמו, ושזב יש כאן קו המוציא ג' עלין מצד טבעו, ודו"ק.

והנה נסתפק הביאור ל"ל סקי"ד בזה שיש בו רוב קנים והקנים ענמן יש בהן רוב עלין אי מרפיש ב' הרובי או לאו. ורבינו זללה"ה תמה דאין כאן ב' ענייני רוב אלא הכל עניין אחד, אם רוב עליו מחופה או לאו, ועלינו למדוד השטח המחופה באורכו וברוחבו וכגון בזה ש' ז' קנים שגשגרו בו ד' קנים שאין בהם אלא ב' עלים א"כ בשטח הכולל אין כאן רוב חיפוי. וז"ב דעת המסנ"ב בזה.

ובאמת יש להוכיח כדברי המסנ"ב שאין מודדים הרוחב אלא האורך בלבד, מהא דאסא מרצאה דנשקרו רוב עליו כשר אע"ג דבדאי רובו אינו מחופה²⁵, וע"כ דכיון שהקו קיים אע"פ שברוחבו אינו מחופה נמדד כקו שלם מחופה, אלא דהביאור בזה ז"ב.

ולדברינו אחי שפיר דעיקר הכשרות היא בענף עצמו ולא אכפ"ל בנשירת העלין, אלא דהיכא דלא נשאר כי אם עלה א' בטל ליה שם קינא מיניה, ואינו נמדד במניין הקנים, אבל כל שיש כאן קו אין אנו מבקשים שיהיו כל עליו חופין בפועל אלא די במה שהוא מזמיח עלים הראויים לחפותו, ודו"ק.

ולפי"ז אחי שפיר היטב הא דכתב מרן דלא צעינו שיהו העלין חופין בפועל את הענף, והיינו משום שכל דין ההדם נקבע לפי תכונת הענף, וכיון שהענף מזמיח עליון שמאד

²⁵ ובפרט למש"כ רבינו חננאל דנקרא מצראה ע"ש שעליו צרים, וא"כ כשנשרו ד' אין ג' העלין הצרים חופים את עצו.

טבעם חופין את עזו א"כ מאי אכפת לן שנפרקים הם מחמת גודלם או מתוך כוונתם וכדו', הלא זהו שינוי בעלים ולא בגוף הענף. וכן אחי שפיר למה יש לכרף את העליון העליונים לדון העצות אע"ג שאין הם חופין במציאות שום ענף, שהרי אין לנו מבקשים את החיפוי בפועל אלא את תכונת הענף שהוא מוסיף עלים החופים עזו, והנה העלים העליונים הללו עומדים לחפות את עזו כשיגדל הענף עוד, וא"כ שוב יש כאן המוסיף עלים החופים את עזו, ודו"ק.

ובזה אחי שפיר ג"כ מה שהקשינו אמאי לא יישבו הראשונים דלעת רש"י דלעולם העליון העליונים יוסיף מעוקץ א' בראשו, ולהאמור זה אינו מועיל כלום לדעת רש"י, דאף שפועל יוסיף הם ממקום א', מכל מקום מבחינת הענף אין כאן תוכן של המצמח ג' בחד קינא שהרי כשהענף גדל יותר ומתרחב נפרדים העלים זה מזה סביבות הענף.

ובזה נשוב להבין אל נכון אמאי לנו מודדים שילוש העלים לפי מקום יציאת העוקץ והשורש הפנימי ולא לפי גודל העלים עצמן, ולהאמור א"כ היטב שכל הנכרך הוא שיהא הענף מוסיף העלים באופן כזה שיהיו לומחים סביבותיו בשורש ומחפים אותו, אבל לא אכפת לן אם בפועל צמחו העליון כן או שנקטם אחד מהן או שהוא קטון מחבריו וכדו' דכ"ז הוא חסרונות בעלים ולא בתוכן תכונת הענף המלמיה, ודו"ק. ותו אין כאן סתירה למש"כ הראשונים שתוכן העצות הוא לחפות על העץ, דכל זה אכנים בכלל תכונת העץ שמלמיה עלים שמחפים את עזו אבל אין כריך שיהיה כן בפועל מזל העלים אלא מזל ההלמחה, וכמוש"נ.

ח

והנה דעת הראב"ד דהא להכשיר רבי טרפון בדיעבד הדסים קטומים, לא מייירי בקטימת הראש אלא בקטימת הבדים והפארות היוסאים מצידיו, שלכתחילה כריך שיהא ההדס כולו שלם ולא קטום מן הגזע, אלא כל הגזע שלם עם פארותיו וזהו הדור, עכ"ד, וכן כתב המכתם בשמו 'סיהא בו כל הענף שלם עם כל בדיו ושחיליו סביב שלא נקטמו ממנו כלל'.

והרמב"ן תמה דהרי הכתוב צוה ענף עץ עבות והענף הוא הקטום הזה, ומהי השלמות שהיה רבי ישמעאל אומר שיעקור אינן גדול של הדס ויטלנו ללאת בו, ולאדברה בערבה שכתוב בה ערבי נחל היה לו לומר כן ויטול אינן של ערבה עם פארותיו אבל בהדס ענף כתיב ביה.

ולפמש"נ יש לומר דהא דבעי הראב"ד שלא ייקטמו הבדים שסביבו ולא יטול הבדים הנקטמים אינו משום דס"ל דבעינן עץ שלם כפי שהבין הרמב"ן, דא"כ ה"נ בערבה, אלא דמכיון שנתבאר שדין עבות אינו נמדד לפי מציאות העליון העצמות אלא לפי תכונת

העץ שהוא מוֹלִיֵא עלים עבותות א"כ לכתחילה יש למדוד זה כפי תכונת כל הגזע עם כל פארותיו, אבל אם אותו אינו מוֹלִיֵא עבותות אלא באקראי באחד מן הבדים היוֹלֵאִים ממנו חסר כאן בעיקר שם עבות בתכונת העץ.

והנה, זה עידן נסתפקתי בגדרם של דברי הראב"ד, אם לריך לקחת ממש גזום מן הקרקע (כלשון הר"ז"ה) או דסגי בענף מרכזי שבשיח כמשמעות לשון המאירי. ומן זללה"ה בסקנ"ו הבין בפשטות שא"כ ממש מן הקרקע אלא כל אמלעי שיש סביבותיו ענפים קטנים מקרי שלימה, וא"ע גדרם של דברים. ולדברינו נראה דכל שהגזע היוֹלֵא מן הקרקע אינו מאמיח עבותות, אינו חשוב בכלל אותו גזע שביקש הראב"ד, שהרי אין המדידה זו בתכונת העבות, ולא ביקש אלא מאותו הענף היוֹלֵא ובו עלים עבותות.

והנה משמעות לשון הראב"ד הוא שאם הענפים האדדיים אינם עבותות ליכא שום מעלה במה שישתיירו עם הגזע, ולכאן תמוה הא כיון דבסך הכל איכא רוב עבות למה לא נשייר את הבדים השוטים כדי שיהיה עץ שלם ולא קטום. אבל לדברינו אחי ספיר היטב דאין מעלת הגזע השלם מלד שלימותו אלא מלד שתכונתו יותר שלימה ומהדרת שכל ענפיו עבותות, אבל אם הם הענפים שוטים אין שום מעלה בהם (אף אם ישתייר רוב עבות) ודו"ק.

ט

המתבאר עד כאן דדין ההדס אינו מתקיים בעבותות העלים אלא בנטילת ענפים ממין העבות ושמאמיחים מלד תכונתם עלים כאלו. אלא דיך לי להוכיח מדעת הרמב"ם והרש"י דלא ס"ל הכי, אלא אדרבה דמאות העבות מתקיימת בעצם מליאות עבותות העלים והענף אינו אלא מקום תליית העלים העבותות.

דהנה, כתב הרמב"ם בתשובה דאין מוסיפין על הערבות משא"כ בהדסים, וז"ל: הערבה אני רואה בה שאין מוסיפין על שני דדין כמו שאין מוסיפין על לולב אחד ואחרו אחד²⁶, וזולתנו מן הגאונים²⁷ ז"ל מתיר תוספת הערבה כמו שמתיר תוספת ההדס,

²⁶ ברבינו מנוח שם משמע שבתשובה שלפניו נוסף: 'ומי שעשה כן עשה מצוה מן המובהק, אך בהדס מוסיפין מפני הושענא, ונויי מצוה הוא'.

²⁷ בתשובות הגאונים שלפנינו לא מצאנו מי שיתיר תוספת הערבה, (ואמנם המ"מ כתב שהיה מן הגאונים שהיה מתיר תוספת הערבה כהדס, אך מקורו מתשובת הרמב"ם דידן, כמבואר למעין), אך הטור בס' תרנ"א כתב בשם רב עמרם 'שלא לפחות מששים ושמונה ערבות'

ואנחנו לא נחזק אללנו טעמים לפי תוספת ההדס מלאנוהו כתוב, ראוני לומר הוסענא, וכל מה שלא נמלא התרו בראור לחכמים נשאר אותו כמות שהוא בלי תוספת ומגרעת, לפי שאין הפרש אללנו בין התוספת על הנזכר ובין החסרון. ואם לא נעשה אלל שני בדי ערבה עשינו מלה מן המובחר, רואה לומר לפי שאין שם לא חשק תוספת ולא חסרון, זהו דעתנו ומי שרואה לעשות כדעת האחרת יעשה לו²⁸. עכ"ל.

והנה דברי הרמב"ם סתומים כספר החתום ואין פותר אותם, חדא, מהו דקאמר משום תוספת ההדס מלאנוהו כתוב, ומה כוונתו 'ראוני לומר עניין הוסענא', והב' שלא באר עיקר הטעם למה לא נילף מהדסים לערבות שאפשר להוסיף ולא אמרי' כל המוסיף גורע, ומאי קנא זה מזה. וז"ע.

ואכן בכסף משנה כתב ע"ד הרמב"ם: ואיני יודע היכן הוזכר בגמרא היתר תוספת ההדס, ועי' ב"ח סו"ס תרנ"א שפירש שכוונת המגיד משנה (שהביא את תשובת הרמב"ם) לדברי הגמ' 'חזר בו רבי ישמעאל מההיא' ופרש"י שז"ל אלל הדס אחד ולכך אמר אפילו שנים קטומים, אלמלא אין לחוש משום כל תוסף אי מייתי תרתי קטומים. אך לכאור' ז"ע איך אפשר לפרש כן בדעת המ"מ הא איהו ס"ל להדיא דאין שייך כל תוסף ואף בשאר מינין אלל כשהוסיף בראופן הראוי למנוה, ולכך צעיקרא דדיקלא ל"ש כל תוסף, וא"כ תו אין להוכיח כלום מתוספת ההדסים הקטומים, דכנה"ג אפילו צערבה מותרת ההוספה כיון דאינו יואל בהם יד"ח לרבי ישמעאל, וז"ע.

ובכפות תמרים (לא ע"ב סוד"ה גמ' אמר מר) כתב שראיית הרמב"ם היא מהא דפרכין אשמואל ולדרוש להו כר"ע, אלמלא הכי ס"ל, ואפ"ה מהדר שמואל אהלחא הדסין אלמלא

(אמנם י"ג בטור 'הדסים' או 'עלין', עיין בהגהות והערות לטור מכו"מ-י). ועי' מרדכי סי' תשמט והגהות אשר"י לסי' י"ד שכתבו להדיא המנהג להוסיף במניין הערבות.

²⁸ בתשובות הרמב"ם: ומי שרוצה להלך אחריה ילך; וברבינו מנוח משמע שדקדק מלשון הרמב"ם 'עשינו מצוה מן המובחר' שאין זה לעיכובא ובדיעבד אם הוסיף בערבה לא פסל, (והיינו לאחר חזרת הרמב"ם שהביא הרא"ש, ובתשו' ר"א בן הרמב"ם סי' -- המובא בכס"מ), וכן משמע לכאור' ממש"כ 'ומי שרוצה לעשות כדעת האחרת יעשה לו', אבל בדברי המכתם (שהעתיק תשובת הרמב"ם) מבואר להדיא דתשובת הרמב"ם באה לבאר את דעתו שהמוסיף 'פסל', עיי"ש בלשונו, וא"כ צ"ל שמש"כ בלשון 'מצוה מן המובחר' הוא בשביל שלא לכוף דעתו על יושבי בגדד, שלא להחזיק במחלוקת שעוררו עליו חכמי העיר, כמבואר למעין בתשובה, ולכן כתב 'שמי שרוצה לעשות כדעת האחרת יעשה לו'. [ובהערות לפאר הדור סי' פ' ציין למ"מ בהל' שבת פ"כ ה"ז שדקדק מלשון הר"מ בתשובה (פאר הדור סי' לה) 'ומי שרוצה לחלוק יחלוק' שאף הרמב"ם מודה שאין דבריו מוכרחים. אמנם התם התשובה היא לחכמי לונל שהכניעו עצמם לפני הרמב"ם ולא סרו ממנו ימין ושמאל, משא"כ כאן ששלח התשובות לקמים כנגדו ודבר עמהם רכות בלשון ענוותנות].

יכול להוסיף בהדס. וכיון בזה לדברי הריטב"א (לא ע"א) והר"ן (טז ע"ב מדפה"ר) שהוכיחו מהתם דש"י להוסיף אהדסים, אך בדעת הרמב"ם לכאן' א"א לפרש כן, דהא איהו ס"ל דבעינן ג' הדסים, וא"כ ע"כ דלא ס"ל לשמואל כר"ע בזה (וכוונת הגמ' לדרוש כר"ע כדי להפחידם, כמוש"כ התוס'), ותו ליכא ראייה מהתם, ודברי הכפ"ת ז"ע.

והנה במאירי העתיק תיבות 'רזוני לומר הושענא': 'והוא ענין הושענא'; 'בענין הושענא'. והכוונה בכל הנוסחאות שווה שמענין ההושענא שמענו תוספת ההדס. ולא נתפרש איה מקום ענין ההושענא שממנה למד הרמב"ם זה. ואפשר דכוונת הרמב"ם לשמעתתא דהדס דף לג"א וקוראה 'ענין הושענא' ע"ש ההדס הקרוי הושענא כדאיתא בדף לא, אן דלמירי' התם 'יבשו רוב עליו ונשאלו בו ג' עלין לחין' ופירש הרי"ד (הביאו הרא"ש סס) דמייירי כלולב שהיו בו הרבה כדי הדס ויבשו רובן ונשאלו ג' לחין, וא"כ חזינו להדיא דש"י להוסיף על ההדס.

אלא דלא מסתבר שיקרא הר"מ לשמעתתא דהדס 'ענין הושענא' אחר שכל התשובה כתב 'הדס'. ואפשר דכוונת הרמב"ם לסוגיית דף לד, (או כדרך הב"ח או כדרך הכפ"ת) וקורא אותה 'ענין הושענא' ע"ש דמייירי בה דייני כללות ההושענא כמה יהיה בו מכל מין ומין, וולפ"ז 'הושענא' היינו ג' המינין. אך עכ"פ כבר הקשינו לעיל שדרך הב"ח ודרך הכפ"ת ז"כ טובא.

ונראה דכוונת הרמב"ם לסוגיית 'הושענא' בפרק רביעי מה"א דשם מייירי בסדר ההושענא והקפות המזבח, ואיתא התם 'כל הנוטל לולב באגודו והדס בעצותו מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח', ופשיטא ליה דהאי 'הדס בעצותו' אין הכוונה שיהיה עיקר ההדס עצות (כפרש"י סס), דזה חיוב גמור ולא מעלה, אלא שמעבה את האגוד בהדסים הרבה (ולשון עצותו הוא ריבוי הענפים), וע"ז קאמרינן דמעה"כ כאלו בנה מזבח ולא חיישינן ביה משום כל תוסף. שו"ר במרומי קדה שם שפי' כן דמזה למד הרמב"ם דמוסיפין על ההדס.

עוד אפשר דכוונת הרמב"ם לתוספת ההדס מבוארת ממה דמצינו שההדס לבדו נקרא 'הושענא', וכמו שכתב רבינו מנוח 'תדע דבגמרא לא אשכחן דמיקרי הושענא אלא אגודת ההדס כדאמרינן בגמ' גבי אונכרי (ב, ב) מעיקרא אבא והשתא הושענא, ויכע"ז כתב המאירי שם שרק ההדס קרוי הושענא קודם אגד לפי שהוא עיקר ההושענא, וס"ל לרמב"ם דהטעם שהשיב ההדס לעיקרו של הושענא אינו משום חשיבותו, דהא הלולב חשיב טפי (כלקמן לז, ב), אלא משום ריבוי ענפיו בתוך האגודה הרבה יותר משאר המינים. וביותר מבואר כן לפי נוסח תשובת הרמב"ם שהביא רבינו מנוח (עי' הערה 25): אך בהדס מוסיפין 'מפני הושענא', והיינו כמוש"י דעיקר שם ההושענא נופל על ריבוי ענפי ההדס שבתוכו.

אלא דעכ"פ עלינו לבאר מהו הטעם לחלק בין ההדסים לערבות בזה, וראה מש"כ מגדל עוז 'כבר נהיינו ונחליתי ימים על רזא דנא, ושאלתי לכל רבתי ולא אמרו לי דבר, רק הרשצ"א ז"ל אמר לי ששאל את פי רבינו יונה מגירונדה ואמר שלא שמענו בו טעם אלא שההדס הידור מורה מסבירה, וכ"כ בתשובות הרשצ"א ח"א סי' תקלה, אבל אם זוהי דעת הרמז"ס למה השמיט עיקר סברתו, והוא פלא, וז"ע.

ואשר יראה בזה עפ"מס"כ רבינו בחיי עה"ת (ויקרא כג מ, וכיון לדעתו הרש"ס דף לד, ב) דהטעם בדעין ג' הדסין הוא משום דדרש' 'עבות' גם על מניין הענפים ודעין ג' ענפים כמו ג' עליון בקינא, וכ"כ בפסקי הרי"ד, וא"כ הוא נמצא שדיון שלשה הדסים אינם ג' פרטים נפרדים אלא בהיותם כאחד מטרופים הם לנטילה אחת מרובה בענפים ועלים. והנה דף ל"א מבואר דאסא מנראה דקיימי שבעה שבעה בחד קינא הוי עבות, ומבואר דגם כשמוסיף על מנין ג' חשיב עבות²⁹, וא"כ ה"ה כמוסיף על מניין הענפים הוי בכלל עבות, וא"כ ל"ס לאוסרו משום מוסף. וזהו שרמז הרמז"ס באומרו 'זהו עניין הושענא' וכוונתו לכיון שכל שלושת ההדסים מקובצים לנטילה אחת ושם 'הושענא' על כולם, א"כ ל"ס לחוש בו משום חוספת לאדרכה מהדר הוא יותר שמגדיל ההושענא ומקיים העבות באופן ראוי יותר³⁰.

ואם נכונים דברינו נמצא דלדעת הרמז"ס מהדר הוא בעבות ע"י שמביא הרבה ענפי הדס, והנה אי נמצא דשם עבות אינו נופל על ריבוי העלים בפועל אלא על תכונת הענף שמממיה עלים עבותים א"כ אינו מוסיף כלום במה שמרבה הוא את הענפים, כמובן, וע"כ לדעת הרמז"ס דלא כדברינו עד עתה אלא דשם עבות נופל על מליאות עבותות העלים ולכן יש מעלה להרבות העבותות בענפים הרבה, ודו"ק.

ובאמת על דרך זה יש להוכיח גם בדעת רש"י שפירש הא לאמרו יבשו רוב עליו ונשתיירו בו ג' בדי עליון לחין כשר, ג' בדיון [ענפים] ובכל אחד מהם ג' עליון לחין,

²⁹ ואדרבה, ידוע מש"כ האבן עזרא שההדס המרובה בעלים הוא ההדור יותר, וכמו"כ גבי ריבוי הענפים שהם מאותו הדין.

³⁰ והנה, דעת הרמב"ן ודעמיה דקיי"ל כרבי טרפון להקל בקטימה וכו' ע' להקל במניין, ולפיכך כשר בדיעבד ליטול חד שאינו קטום ובשעת הדחק אפילו חד וקטום, עי' בזה בריטב"א ובפוסקים. והדבר צ"ב, דכיון דקיי"ל בקטימה כר"ט ובמניין כר"ע למה א"א לצרף ב' הקולות, והוא פלא. והנראה ליישב (ויסוד הדברים עפ"ד הפני יהושע) דהקטימה ניכרת יותר בהדס אחד מאשר כשיש ענפים רבים עבותים, ולכך קאמר' דלא ליטול לכתחילה חד קטום כיון דלא שמענו להתיר הקטימה אלא בדברי ר"ט דמירי בשלשה הדסים. ואם נכונים הדברים, מבואר ג"כ דשלושת ההדסים מצטרפים לשם אגודה אחת, דאל"ה כיון דכל חד בפנ"ע ניכר קיטומו אין מקום להתיר מחמת חבריו דעמו, וכמו דלא נתיר מחמת הערבות האגודות עמו, ופשוט.

והקשה הרא"ש דהלא מעיקרא לא היו כי אם ג' עליו, ועוד דיבשו רוב עליו משמע דקאי אהדם אחד, ופי' הרי"ד (הביאו הרא"ש שם) דלדעת רש"י האי עליו על הלולב קאי, שהיו בו הרבה דיון של הדם ויבשו רובם, אם נשתיירו בהם ג' דיון ובהן ג' עליו לחין לכאור"א כשר.

וכבר הקשה עליו הרא"ש למה דיבר התנא בלולב שיש בו יותר מג' דיון כיון שאין צריך יותר, ועוד יבשו רוב עליו משמע דאהדם קאי דאי אלוכלב קאי הוה ליה למימר יבשו רוב בדיו, עיי"ש.

וחזינו מכאן דגם הרש"י ס"ל כהרמב"ם דהעלים העבותות עצמן הם עיקר שם ההדם, ולכך קורא אותם התנא 'רוב עליו' של הלולב ולא 'רוב בדיו' כיון שאין כאן בדי הלולב אלא עלי הלולב העבותות, והבדים אינם אלא מקום תליית העלים הללו.

ובזה יתבאר גם הקושא הא' למה דיבר התנא בלולב שיש בו יותר מג' דיון, ולהאמור חידוש גדול חידש לו, דהא כיון שהכל נכלל בשם השענא אחד כמוש"כ הרמב"ם, א"כ קא סלקא דעתך ללא יועיל בזה ג' דיון כשרים אלא צריך שתהא רוב האגודה בכשרות, וקמ"ל דסגי דיש בתוך האגודה ג' דיון שבהם ג' עליו לחין והוא המזיל על הכל.

,

המורס מכל הג"ל דלדעת רוב הראשונים עיקר שם העבות נופל על תכונת הענף עצמו, אבל לדעת רש"י והרמב"ם שם העבות נופל על ריבוי העלים והענפים יחדיו.

ובאמת הדברים מתואמים היטב לשיטתייהו, שהרי רש"י והרמב"ם ס"ל דסגי בקן אחד עבות כדי להבשיר כל הבד, והנה אי נימא דשם עבות נופל על הענף שיהיה מוציא מאד תכונתו עלים עבותות, א"כ למה זה נסתפק במיעוטא דמיעוטא, ואע"פ שכל הענף כולו שוטה או קרח מעלים. ועל כרחך דעיקר המטרה היא בעלים העבותות עצמן, וכיון דאיכא ג' עליון עבותות קיים המטרה כתיקונה.

וויש להוסיף להוכיח זאת, דהנה זה לשון הרמב"ם בפ"ז ה"ח 'כמה שיעור אורך כל מין מהם כו' והדם וערבה אין פחות משלשה טפחים ואם היו ארוכין כל שהן כשרים ואפילו אין בכלל בד ובד אלא שלשה עליון לחין כשרים והוא שיהיו בראש הבד, ואם אגד הלולב צריך שיהיה שדרו של לולב יוצא טפח או יתר' עכ"ל.

וכל רואה משתומם למה כתב הרמב"ם הלכה זו דסגי בג' עליון לחין בתוך ההלכה דשיעור ההדם, וחזינו דלדעת הרמב"ם הגידון של מניין העליון הנצרכים אינו פרט מפרטי הבשר הענף אלא הם הם עיקר נידון שיעור ההדם, כיון דמהות ההדם הוא בעליון שעליו וההדם אינו אלא מקום תלייתם ודו"ק.

וכדאחתאן להכי שוב יש לשבז וליישב שיטת רש"י גבי תלתא טרפי בחד קינא כדבעינו למימר לעיל דמאזי הדבר מאד בעליון שבראש הענף שיוצאין מעוקץ אחד, אלא דשאר

ראשונים לא יישבו כן משום דס"ל דלא אזלי בחר טורת העלים בפועל אלא בחר תכונת
הענף וכמוש"נ למעלה, אבל רס"י לשיטתו דס"ל דלורת העלים היא עיקר מלות העדות,
א"כ שפיר סגי ליה בשלושת העלים שבראש ההדס היוצאין מעוקץ אחד, ודו"ק.